

SPRAVEDLNOST POHLEDEM VYUČJÍCÍCH 1. STUPNĚ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

EQUITY FROM THE POINT OF VIEW OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Anna Páchová, Veronika Francová

Katedra psychologie PedF UK v Praze

Abstrakt

Jistá míra spravedlnosti je často považována za základní požadavek ve vztahu k vzdělávání. Nicméně, definice spravedlnosti a její aplikace ve vzdělávacím prostředí zůstávají nejasné. V našem příspěvku nás zajímá zejména to, jak na spravedlnost nahlíží a jak s ní zacházejí samotní vyučující. Provedli jsme rozhovory s 12 vyučujícími jako součást výzkumu primárně zaměřeného na příčiny školní neúspěšnosti u žáků prvního stupně. Tyto rozhovory se dotýkaly široké škály témat, ale pro náš výzkum jsme vybrali pasáže, které se zabývaly spravedlností, respektive přístupem k hodnocení a individualizaci. Ukázalo se, že většina vyučujících vnímá školu jako prostředí, které by mělo být spravedlivé. Identifikovali jsme dva diskurzy týkající se pojetí spravedlnosti: „všem stejně“ a „každému co potřebuje“. Vyučující se liší v tom, jakým způsobem se snaží tyto přístupy v praxi uplatňovat.

Klíčová slova: spravedlnost; žáci se speciálním vzdělávacími potřebami; školní neúspěšnost

Abstract

A certain degree of fairness is often considered a fundamental requirement in relation to education. However, the definition of fairness and its application in educational settings remain unclear. In our contribution, we are particularly interested in how the teachers themselves view and deal with fairness. We conducted interviews with 12 teachers as part of research primarily focused on the causes of school failure among first graders. These interviews touched on a wide range of topics, but for our research we selected passages that dealt with fairness and/or access to assessment and individualization. It turned out that the majority of teachers perceive the school as an environment that should be fair. We have identified two discourses related to the concept of fairness: “treat everyone fairly and

equally” and “to everyone according to their individual needs”. Teachers differ in how they try to apply these approaches in practice.

Keywords: equity; pupils with special education needs; school failure

1 ÚVOD

Spravedlnost je tématem, které je v oblasti školství dlouhodobě skloňováno (Unterhalter, 2009). Se zavedením společného vzdělávání nicméně nabralo ještě na větší intenzitě. Pohledy z praxe naznačují, že vyučující se často cítí pod tlakem z toho, aby principy spravedlnosti naplnili. Při tom však není zcela zřejmé, co je pojmem spravedlnost míněno (Sen, 2008, Jurado de Los Santos, Moreno-Guerrero, Marín-Marín, & Soler Costa, 2020). Z tohoto důvodu jsme se rozhodli identifikovat, jak na problematiku spravedlnosti nahlízejí samotní vyučující a jak se s ní vypořádávají. Domníváme se, že ukázáním diverzity pohledů můžeme jednak pomoci vyučujícím rozšířit si svůj pohled a jednak podpořit diskuzi na toto téma.

2 TEORIE

Jak píše Greger (2018), na povinnou školní docházku bylo vždy nahlíženo jako na nástroj, který s sebou přinese vyrovnání sociálních rozdílů a tím povede ke spravedlivější společnosti. Spravedlnost je tedy pojem, který je se školstvím integrálně spojen. Jednu z nejvlivnějších teorií spravedlnosti formuloval filozof John Rawls (1995). První princip se týká konceptu rovnosti příležitostí, jak o něm píše již Coleman (1968). Ten však současně upozorňoval na to, že tento koncept je třeba restrukturalizovat. Zatímco v původním pojetím je role školy a společnosti více méně pasivní – „jen“ poskytuje stejné zdroje všem, v budoucím pojetí musí být škola a společnost více aktivní a se zdroji pracovat tak, abychom mohli mluvit spíše o rovnosti výsledků než o rovnosti příležitostí. Zjednodušeně řečeno lze tedy vedle sebe postavit dvě pojetí přístupu ke spravedlnosti: rovnost příležitostí, respektive podmínek a přístupu vs. možnou rovnost výsledků.

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Výzkumný soubor tvořilo 12 vyučujících 1. stupně z vybraných spolupracujících základních škol. Školy se nacházely v různých částech České republiky, v obcích různé velikosti (malé vesnice, menší a střední města, Praha) a měly různou velikost (od 18 do 29 dětí). Primární data pro naši studii byla získána formou polostrukturovaného rozhovoru. Jeden rozhovor trval průměrně 90 minut. Rozhovor byl obsahově zaměřen obecně na dosavadní profesní zkušenost a na problematiku školní neúspěšnosti. Následně byly rozhovory přepsány a kódovány. Pro potřeby tohoto výzkumu jsme vybrali ty pasáže rozhovorů, které se týkaly spravedlnosti, úlev, hodnocení, známkování, anebo individualizace. Pomocí reflexivní tematické analýzy (Braun & Clarke, 2019) jsme vygenerovali stěžejní témata (diskurz spravedlnosti, individualizace), na jejichž základě vznikla typologie přístupů.

4 VÝSLEDKY/OČEKÁVÁNÉ VÝSLEDKY

Z analýz rozhovorů vyplynulo, že vyučující rozlišují dva základní diskurzy týkající se spravedlnosti, které jsme nazvali „všem stejně“ a „každému, co potřebuje“.

Vyučující, kteří na spravedlnost nahlíželi optikou „všem stejně“ akcentovali, že škola je spravedlivá tehdy, když mají všichni stejné podmínky. Jejich chování se však lišilo na základě toho, zda současně přebírali požadavek na to, aby k určitým žákům přistupovali jinak. V rámci optiky „všem stejně“ na základě toho rozlišujeme dva typy vyučujících. **Pravdomluvní** požadavek na odlišný přístup nepřebírali. Ve svém postupu byli jednoznační, jejich cílem bylo, aby si žáci byli vědomi svých limitů a dokázali na nich pracovat. Naopak tomu bylo u vyučujících typu **Nadržovatelé**. Ty se převzetím obou diskurzů („všem stejně“ a „některým jinak“) dostávali do dilematu, který řešili buď obhajováním jiného přístupu před ostatními žáky, anebo snahou jiný přístup zatajit.

Poslední typ vyučujících jsou **Dodavatelé**. Ti pracovali se zcela jiným přístupem ke spravedlnosti, pro který je typická „rozdílnost“. V tomto pojetí je spravedlnost v tom, že je každému dodáváno to, co aktuálně potřebuje.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Závěry výzkumu ukazují, že vyučující pohlíží na spravedlnost dvěma různými optikami, od kterých se následně odráží jejich chování a prožívání. „Všem stejně“ odpovídá staršímu pojetí spravedlnosti jakožto rovnosti příležitostí (Coleman, 1968). Kultura rozdílnosti je pak v Colemanově pojetí vyslyšeným voláním pro restrukturalizaci ve smyslu vyrovnání výsledků. Jde o to, o čem píše Rawls, tedy že spravedlnosti je učiněno za dost, pokud každý dostane, kolik toho potřebuje (1995). Tam, kde jsou takové podmínky nastavené, toto pojetí přejímají i samotní žáci a výuka probíhá v rámci **kultury rozdílnosti**. Zakončíme slovy paní učitelky, které se takovéto uspořádání podařilo: „*Oni toto neřeší, protože od prvopočátku jsem nikdy netvrdila, že teď musíš udělat úplně všechno a bude špatně, když... Protože oni jsou zvyklí ode mě, že vlastně přirozenou cestou si každý udělá to, co potřebuje.*“

PODĚKOVÁNÍ

Studie byla realizována za finanční podpory MŠMT: Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání; Výzva č. 02_19_076 pro Inovace v pedagogice v prioritní ose

6 LITERATURA

- Braun, V., & Clarke, V. (2019). Reflecting on reflexive thematic analysis. *Qualitative research in sport, exercise and health*, 11(4), 589–597.
- Coleman, J. S. (1968). Equality of educational opportunity. *Integrated education*, 6(5), 19–28.
- Greger, D. (2018). Spravedlivost českého školského systému v mezinárodním srovnání. *Orbis scholæ*, (1), 46–59.
- Jurado de Los Santos, P., Moreno-Guerrero, A. J., Marín-Marín, J. A., & Soler Costa, R. (2020). The term equity in education: A literature review with scientific mapping in web of science. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(10), 3526.
- Rawls, J. (1995). *Teorie spravedlnosti*. Victoria Publishing.
- Sen, A. (2008). The idea of justice. *Journal of human development*, 9(3), 331–342.
- Unterhalter, E. (2009). What is equity in education? Reflections from the capability approach. *Studies in philosophy and education*, 28, 415–424.